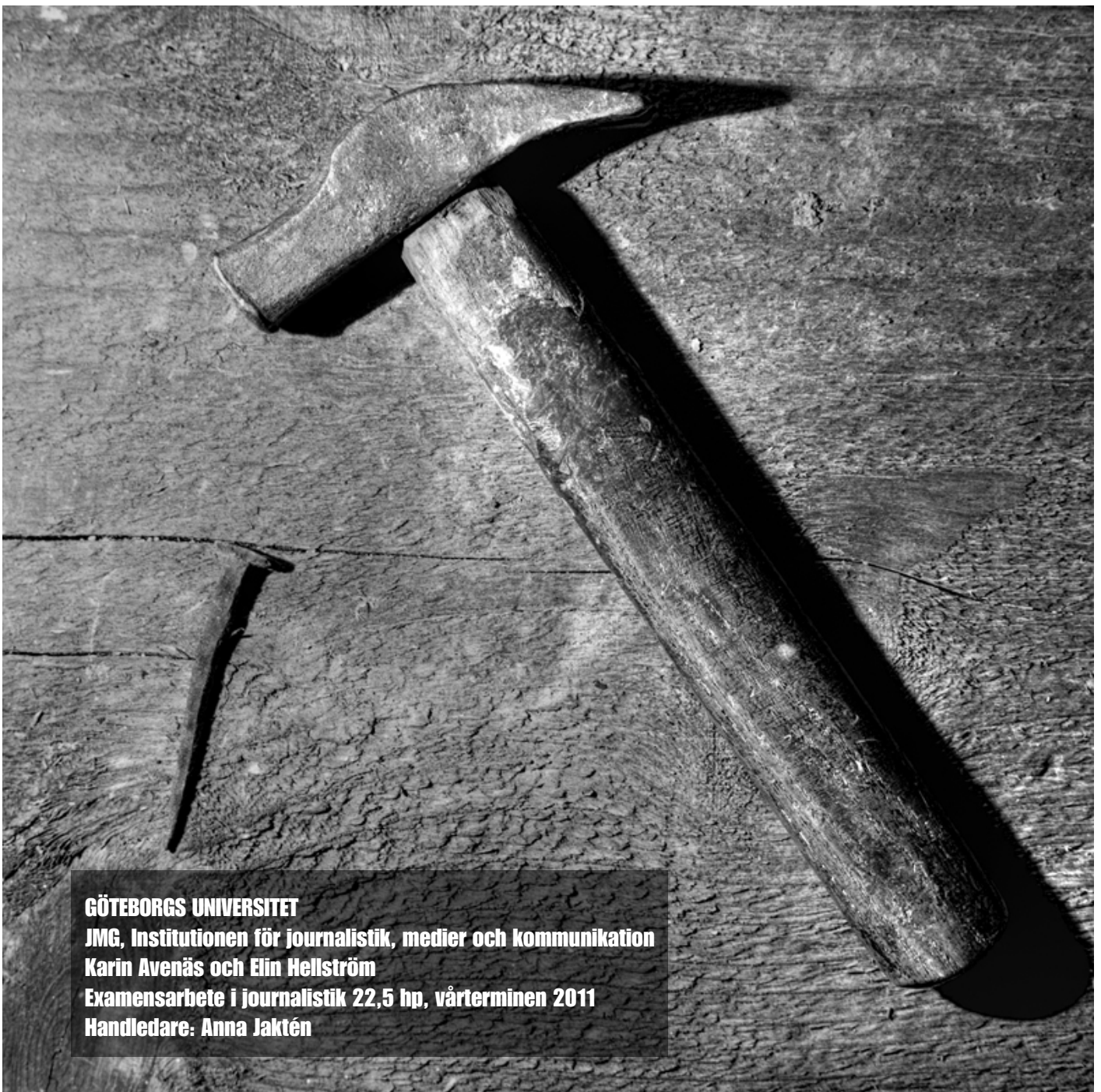

Rot-avdragsfusket

GÖTEBORGS UNIVERSITET
JMG, Institutionen för journalistik, medier och kommunikation
Karin Avenäs och Elin Hellström
Examensarbete i journalistik 22,5 hp, vårterminen 2011
Handledare: Anna Jaktén

Innehållsförteckning

Inledning	3
-----------------	---

Journalistisk presentation

Lätt fuska med rot-avdraget – materialkostnad skrivs om som arbetstimmar.....	4-5
“Skatteverket kan inte säga vad som är en rimlig arbetskostnad”	6
Resultatet deprimerar men förvånar inte.....	6-7
“Byggbranschen den värsta man kan tänka sig när det gäller mygel och svartjobb”	7
Politiker: Rot-avdraget är bra för skattemoralen	8-9
Analys	10

Metodrapport

Inledning.....	11
Bakgrund.....	11

Metod och materialanvändning.....	12
Att hitta en metod.....	12-14
Överväganden, misstag och svårigheter.....	14
Tips till andra exjobbare.....	14
Formen.....	15
Könsfördelningen.....	15
Arbetets gång.....	15
Rot – superkartläggningen.....	16
Rot – har avdagat höjt priserna?.....	16
Rot – konkursspåret.....	16
Rot – exploatering av gästarbetare.....	16

Fortsatt granskning/uppföljning.....	17
Tidsdisposition.....	17
Arbetsfördelning.....	17
Målgrupp.....	18
Tillstånd att använda bilder.....	18

Källförteckning.....	18
Skriftliga källor.....	18
Böcker.....	18
Tidningsartiklar.....	18
Uppsatser.....	18
Rapporter, utredningar och undersökningar.....	19
Sociala medier och hemsidor.....	19
Etermedier.....	20
Muntliga källor.....	20
Kunskapssamtal.....	20
Citerade intervjupersoner.....	20

Bilaga: Undersökningen.....	21
-----------------------------	----

Inledning

“Ja, så kan man ju göra också. Det är ingen som kollar det, så direkt. Man kan göra så att man skriver upp arbetskostnaden.”

Det här är en granskning av rot-avdragets dolda baksida och Skatteverkets obefintliga kontroll. Vår undersökning, som citatet ovan kommer från, visar att nästan hälften av de hantverkare vi ringer upp är beredda att fuska med rot-avdraget.

23,5 miljarder har betalats ut för att subventionera hantverksjobb i privata hem sedan den 1 juli 2009. Då införde Sveriges regering ett nytt system för att betala ut statliga bidrag som inte har någon tidigare motsvarighet i historien. Summan är mångdubbelt större än vad regeringen hade räknat med. Ingen hade förutspått rot-avdragets segertåg bland villakvarter och bostadsrätter.

Rot-avdragets succé beror framför allt på att utbetalningarna görs snabbt, med minimal administration. En förutsättning för det är att blanketten till skattemyndigheten är så enkel som möjligt.

– Folk skulle inte ligga ute med pengar. Det viktigaste var att man skulle få den här skatterabatten omedelbart, säger Björne Sjökvist, direktör på Skatteverket.

Vår granskning visar att även om rot-avdraget verkar uppmuntra till att arbete görs vitt istället för svart, så öppnar det för en annan typ av fusk med skattemedlen. Ett fusk som den kontrollerande skattemyndigheten saknar verktyg att upptäcka. Genom att skriva om delar av materialkostnaden som avdragsgilla arbetstimmar kan kunden lätt lura till sig ett högre avdrag än den har rätt till.

Lätt fuska med rot-avdraget

– materialkostnad skrivs om som arbetstimmar

23,5 miljarder skattekröner har betalats ut sedan det nya rot-avdraget infördes. Det har blivit en succé för Alliansregeringen. Villaägare renoverar som aldrig förr, fack och branschorganisationer jublar. Vid första anblicken verkar alla vinna på rot-avdraget. Men vår granskning visar en mörk bakgrund där bristande kontroll gör det lätt att fuska.

1,2 miljoner svenskar har gjort rot-avdrag sedan det nya systemet infördes för två år sedan. Rot står för renovering, ombyggnad, tillbyggnad. Avdraget får bara göras på de arbetstimmar som hantverkaren utför. Men genom att skriva om delar av materialkostnaden som arbetstimmar kan en privatperson få ut högre avdrag än den har rätt till. Och att hitta en hantverkare som är villig att gå med på det är inte svårt. Nästan hälften av de trettio hantverkarna i vår granskning är beredda att fuska med rot-avdraget.

– Ja, så kan man göra. Det är ingen som kollar det, direkt. Man kan göra så att man skriver upp arbetskostnaden, sa en av hantverkarna.

Han har rätt. Skatteverket har ingen möjlighet att kontrollera relationen mellan arbete och material när ansökan kommer in. Den fakturamodell som infördes för två år sedan innebär att privatpersoner får kostnaden för halva arbetstiden avdragen direkt på fakturan. Hantverkaren begär numera själv ut kundens rot-avdrag från Skatteverket genom att skicka in en blankett.

Eftersom rot-avdraget ska betalas ut så snabbt som möjligt är det en förutsättning att blanketten är enkelt utformad. Hantverkaren behöver bara fylla i kundens namn, personnummer, adress och fastighetsbeteckning, samt den summa som ska betalas ut. Det finns inga krav på att fakturor eller kvitton ska bifogas. 45 handläggare jobbar med att bevilja rot-avdrag på Skatteverket. Det ger ett genomsnitt på drygt tusen ansökningar i månaden

“Vi har som tumregel att vi inte brottsanmäler under ett prisbasbelopp på minst 40 000 kronor.”

per person. De 1,2 miljoner ansökningar som hittills kommit in är omöjliga att hinna kontrollera mer i detalj.

– Huvudregeln är att de blanketter som kommer in är rätt, säger Pia Blank Thörnroos, rättslig expert på Skatteverket.

När vi ringer upp hantverkarna i efterhand och frågar varför de gått med på att fuska, säger de att omskrivningen inte gäller några större summor.

– Det handlar om att kunden får köpa materialet till samma pris som jag hade fått köpa det. Moraliskt kan man kanske ha synpunkter på det. Men annars blir du inte konkurrenskraftig, i och med att så många gör det. Det är luddigt skrivna regler helt enkelt, svarar en av dem. Hantverkarna uppger i varierande grad att de brukar

Tretton av trettio hantver

● Vi ville ta reda på hur lätt det är att hitta en hantverkare som på kundens begäran fuskar med rot-avdraget.

● Vi ringde tio hantverkare som annonserade i Göteborgs-Posten, tio som lagt ut annonser på Blocket och tio medlemmar i Golvbranschen, en rikstäckande branschorganisation för golvläggare. Majoriteten är mindre företag eller har enskild firma. I några fall har vi inte kunnat spåra företagsformen. Samtliga företag som ställt sig positiva till fusk har färre än tio anställda.

● Vi sa att vi vill lägga ett nytt parkettgolv i valnöt, ett dyrt träslag som kostar 500 - 1 000 kronor per kvadratmeter. Vi frågade vad det kostade att lägga in golvet, och om de kunde köpa in materialet. Sedan sa vi att en granne som lagt nytt golv fått hjälp av hantverkaren att lägga på extra timmar som arbetskostnad som man tar ifrån materialkostnaden. Kunde de tänka sig en sådan deal?

Pia Blank Thörnroos.

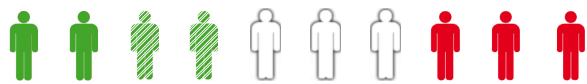
“Om vi talar om vanligt folk som gör jobb och sedan gör arbetet lite dyrare och materialet lite billigare på fakturan, det är omöjligt för oss att se”

Pia Blank Thörnroos, Skatteverket

kare öppna för fusk

 Säger ja. Säger i princip ja, men vill tala mer om det öga mot öga. Vill inte göra rot-avdrag på så små jobb/förstår inte vad vi menar. Säger nej.

Blocket

GP-annonser

Golvbranschen

få frågan. Några säger att bostadsägarna är väl medvetna om hur det fungerar.

– Det är kunderna som föreslår sådana här saker, alla vill ha det så billigt som möjligt, säger en annan.

Pia Blank Thörnroos är medveten om att det finns bostadsägare som vill skriva om delar av materialkostnaden som arbetskostnad på sina fakturor, för att få ut mer rot-avdrag än vad man har rätt till.

– Bedrägerier är en sak, när man stjälar pengar från systemet utan att något arbete utförts över huvud taget. Men om vi talar om vanligt folk som gör jobb och sedan gör arbetet lite dyrare och materialet lite billigare på fakturan, det är omöjligt för oss att se. Det kan man kalla för fusk och fel, fortsätter Pia Blank Thörnroos.

“Fusk och fel” klassas som skattebrott enligt lagen. Skatteverket har i år startat en egen granskning av rot-avdraget, men hur den är utformad är inte offentligt. Myndigheten har ännu inte gjort några anmälningar om skattebrott i samband med rot-avdraget.

– Det är låga summor som det brukar handla om. Vi har som tumregel att vi inte brottsanmäler under

Ur granskningen:

”Det kan man kanske göra. Det är ju fusk men ... Det är svårt att säga nu när man inte har sett det också. Det är mycket möjligt att man kan göra det när man träffats öga mot öga.”

”Jajemän. När det finns ska man passa på att utnyttja det maximalt”

”Jag har jobbat trettio år i branschen så det finns ingenting som kan överraska mig. Jag försöker att hjälpa till och ja, det är du som bestämmer.”

”Det är ungefär så vi brukar jobba, ja. Helt korrekt.”

”Nej, det åker jag på i andra änden. För min del lönar det sig inte att minska ner på materialet och öka på på antal timmar.”

”Ja det är klart att det är ju fusk. Det är det, men vi kan titta på det.”

”Så går att göra, men om det är rätt är en annan sak. Det är det ju inte. Vem vill tjäna pengar? Det är du som vill tjäna pengar.”

”Absolut kan jag göra det. Inga bekymmer.”

”Jag kan inte sitta och ljuga för Skatteverket. Nej det går inte, jag kan ju inte lägga på timmar som inte finns.”

”Nej det gör jag inte. Jag kan ju i och för sig köra svart men materialet får du betala.”

Rot-bedrägerier

- Medierapporteringen om rot-avdragsfusk har framför allt handlat om bedrägerier och inte skattebrott, som den här granskningen berör.
- Skatteverket har hittills gjort ca 165 brottsanmälningar där fusk med rot-avdraget upptäckts, samtliga bedrägerier.
- Den första domen föll i april i år i Växjö tingsrätt. Två män dömdes till 1,5 års fängelse för bedrägeri efter att ha fuskat till sig 1,2 miljoner kronor i falska rot-avdrag med hjälp av kapade identiteter.

ett prisbasbelopp på minst 40 000 kronor. Med tanke på att det genomsnittliga rot-avdraget är 15 000 kronor är det få som riskerar att komma upp i ett belopp som leder till en brottsanmälan. Om fusket överhuvudtaget upptäcks. ●

“Skatteverket kan inte säga vad som är en rimlig arbetskostnad”

I vår undersökning säger nio av trettio direkt ja till fusk med rot-avdraget över telefon. Ytterligare fyra ger ett något mer svävande bifall. Är det verkligen så här det går till i hantverksbranschen?

– Jag är inte förvånad, ärligt talat. Om ni hade träffat dem ansikte mot ansikte är jag övertygad om att ni hade kommit upp i 75 procent, säger Calle Fridén.

– Det är väldigt lätt. Skatteverket kan inte säga vad som är en rimlig arbetskostnad, och de är medvetna om problemet, fortsätter han.

Calle Fridén säger att han träffat folk som har tagit hela materialkostnaden som arbetskostnad och sedan gjort själva jobbet svart. Det blir en stor vinst för privatpersonen men en rejäl förlust för staten. Han upplever att det ofta är kunderna som driver på den negativa kulturen i branschen.

– De har inga som helst skrupler när det gäller att betala svart eller att få två polacker till priset av en. Och det syns inte heller på fakturan eller när Skatteverket tar emot blanketten för där syns bara lönekostnaden, inte hur många gubbar det har varit.

– Skatteverket vill att det ska vara så enkelt som möjligt. Problemet är bara att så fort du gör något som är för enkelt så öppnar det också för fuskarna. Svårare än så är det inte.

Calle Fridén tycker att man från statens sida ska vara långt mer restriktiv. Han anser att avdraget inte ska få göras direkt på fakturan.

– Man måste också skaffa kompetens på skattemyndigheten som kan bedöma om detta är rimliga pengar. Punkt slut. Det är det det handlar om.

Calle Fridén är byggarbetare och fackligt aktiv i Byggnads. Han har gjort kritiska inlägg om rot-avdraget på bloggen Utsikter från ett tak.

”Problemet är bara att så fort du gör något som är för enkelt så öppnar det också för fuskarna”

Resultatet dep

Branschorganisationen för golvläggare arbetar inte aktivt mot fiffel med rot-avdraget. Jan-Eric Allberg är vd för Golvbranschen där fyra anslutna företag är öppna för fusk.

Förvånar resultaten av vår granskning dig?

– De förvånar mig inte men gör mig deprimerad. Initiativen i er undersökning kommer väl näppeligen från hantverkarna ni har frågat, utan det är ni som utgör kundtrycket. Det är en spegel av svenskarnas moral. Du och jag vill inte betala en krona mer än det vi möjligtvis skulle kunna fiffla till oss. Jag tror att de som jobbar mot privatkunder under många år har mött det här att om jag ska få jobbet så krävs det någon form av tillmötesgående. De vill ha jobb, men tycker inte om de här frågorna. Samtidigt känner de sig tvingade för att inte kunden ska tacka för sig och ringa någon annan.

“Byggbranschen den värsta

rimerar men förvånar inte

Vad tycker du om det?

– Det är mänskligt, men fel. Är det taskiga tider, så följer man med sin kund så långt man tycker att man måste.

Det är inte roligt att läsa att man är med och medverkar till detta. Men man måste komma ihåg vilken marknad som det här handlar om. Många företag vill inte ha med privatkunder att göra. Just av det skälet att man ska hålla på och fuska och dribbla. De tycker det är det bättre att ha den kommunala förvaltningen och jobba mot andra byggare där man kör fakturor rakt av.

Hur motverkar ni det här fusket hos era medlemmar?

– Utgångspunkten är att inget företag är med och medverkar till fusk med rot-avdraget, men vi jobbar inte aktivt och konkret med detta. Rot-avdraget har i sig betytt mycket för oss.

De gick inte bara med på att fuska. De visste också precis vad vi pratade om. Hur ser du på det?

– De känner sin kundkategori. Om konjunkturen varit ännu bättre tror jag att det skulle ha varit tio nej. Har du inga jobb är du beredd att fnaska hur långt som helst. Har du fullt med jobb och är en seriös hantverkare säger du nej tack.

Jan-Eric Allberg, vd för Golvbranschen.

Vilken är Golvbranschens hållning till att skriva om timmar som material?

– Vi tycker absolut inte om att man är med och medverkar till fusk, för det innebär en stor risk för att man skrotar rotavdraget. Det är att binda ris åt egen rygg och innebär ett latent hot att systemet kanske försvinner. Det finns ingen vinst i att hålla på att dribbla.

man kan tänka sig när det gäller mygel och svartjobb”

Patrik Winberg är en av hantverkarna som annonserade ut sina tjänster i Göteborgs-Posten. Han svarade nej på vår fråga. Men han är inte förvånad över att så många av hans kollegor gått med på att fuska.

– Var och en står sig själv närmast och folk tar tillfället i akt. Byggbranschen är den värsta man kan tänka sig när det gäller mygel och svartjobb.

Han tror att byggvärdens mansdominans är anledningen. Där finns en jargong av typen “jag hjälper dig så hjälper du mig”.

– Jag tycker att rot-avdraget är skitbra för vi får fler förfrågningar. Det körde igång branschen och gynnar tillväxten. Dessutom blir företagen seriösa och har riktiga

försäkringar, fortsätter han.

Patrik och hans företag jobbar bara mot privatpersoner. Nu på våren är det bara altaner och uteplatser som gäller.

Patrik är byggleddare och snickare på företaget Parabolen Göteborg AB. I dag håller han och kollegan Aleksander Sasa på med en altan till en bostadsrätt i Hisings-Kärra. Det är fjärde dagen de är där och bygget har börjat ta form.

– Den senaste månaden har nog hälften varit rot-jobb.

Ibland skickar hans företag på eget initiativ med fakturan till Skatteverket, som till exempel när de nyligen renoverade fasaden på ett mögelskadat hus och var osäkra på om det verkligen var rot-avdragsgillt.

– Vi får fortfarande frågan om vi vill göra det svart. En gång av tjugo, kanske. Men det är helt klart skillnad nu.

”Jag tycker att rot-avdraget är skitbra för vi får fler förfrågningar.”

Politiker: Rot-avdraget är

Svartjobben ska minska med hjälp av rot-avdraget. Men ingen kan belägga att det faktiskt haft den effekten. Och på finansdepartementet förlitar man sig på att Skatteverket ska förhindra fusk i systemet.

Syftet med tidigare varianter av rot-avdraget har varit att minska arbetslösheten vid lågkonjunkturer i byggvärlden. Svartjobsargumentet dök upp för första gången när avdraget för hushållsnära tjänster, rut, infördes för fyra år sedan. Med rut ville regeringen få in lågutbildade på arbetsmarknaden och uppmuntra till kvitto i en sektor med mycket svartarbete.

Avdraget ger 50 procent rabatt på arbetskostnaden, ungefär så mycket billigare som tjänsten är på den svarta marknaden.

Rut och rot slogs ihop och regeringen tyckte att samma argument gällde för båda avdragen. Avdragen blev permanenta.

Det blev en triumf för branschorganisationerna som länge kämpat för att rot-avdraget skulle återinföras. Björn Wellhagen från Sveriges Byggindustrier arbetar med att förebygga svartarbete och var en av de ivrigaste pådrivarna. Hans uppfattning är att efterfrågan på svarta jobb sjunkit betydligt.

– Numera saknas anledning att inte ta arbetet vitt

och kunderna vill ha kvitto, säger han. Inställningen delas av byggsektorns övriga branschorganisationer och fackförbund. Men ingen har kunnat bevisa att rot-avdraget verkligen haft den effekten. I vår granskning erbjöd sig till exempel tre hantverkare spontant att göra jobbet utan kvitto.

– Så slipper vi blanda in Skatteverket, det är en så liten summa, tyckte en av dem.

Hans Lindberg är statssekreterare på finansdepartementet. Precis som branschen tror han att svartarbetet minskat med rot-avdraget. Hans åsikt är att det på lång sikt förbättrar den svenska skattemoralen.

– Tidigare var svartjobb väldigt spritt inom bygg och städjobb, det underminerar skattesystemet. Nu är det inte längre lika socialt accepterat att jobba svart.

Det är det förenklade systemet för utbetalningar, fak-

Hans Lindberg är statssekreterare på finansdepartementet och har skattefrågor som ansvarsområde.

"Fusk har gått från en planhalva till en annan."

Olika regler för rot-avdraget

1993-1994

1996-1998

2004-2005

Socialdemokratisk ursprungsidé. Införs för första gången under borgerlig regering. Ska ge skjuts åt byggbranschen och minska arbetslösheten. Gäller då villor, radhus, fritidshus, bostadsrätter och hyreshus. Avser halva arbetskostnaden upp till 10 500 för småhus och 5 000 för bostadsrätter.

Under socialdemokratiskt styre kommer ett liknande, tillfälligt program som förlängdes eftersom aktiviteten inom byggsektorn spåddes fortsatt låg.

Rot-avdraget återinförs tillfälligt, med samma utformning som tidigare. Syftet var fortfarande att motverka arbetslösheten.

bra för skattemoralen

turamodellen, som gjort rot-avdraget så populärt. Fakturamodellen var från början tänkt för rut-tjänster, som omsätter mindre summor och har låga eller inga materialkostnader. När det bestämdes att den också skulle användas för rot, satte miljardrullningen igång. Förra året betalade Skatteverket ut 13,1 miljarder kronor för rot-tjänster, jämfört med 1,4 miljarder i rut-avdrag.

Genomslaget hade sitt pris. De stora summorna lockade till sig bedragare. Hantverkaren fyller bara i en blankett. Inga fakturor eller kvitton behöver skickas in till Skatteverket. Därför blir det också lättare att skriva om material som avdragsgill arbetskostnad.

Men Hans Lindberg är nöjd med fakturamodellen.

– Det gäller att hitta en avvägning mellan kontroll och den smidighet man vill ha i systemet, säger han. Fakturamodellen är i grunden bra. Den har gjort att användandet av de här avdragen har kunnat öka.

Vår granskning visar att många hantverkare är beredda att fuska med rot-avdraget. Vad har du för kommentar till det?

– Jag tycker den här sortens fusk är helt oacceptabelt. Fusket har gått från en planhalva till en annan. Men gissningsvis har den totala summan av svartarbete och fusk minskat. Det där måste Skatteverket jobba vidare med, och det uppdraget har de också fått.

Men de får bara in en blankett med en summa. Det är ju oerhört svårt, för att inte säga omöjligt att göra den här kontrollen.

– Jag skulle tro att Skatteverket klarar av det. Det har motsvarande erfarenhet av kontroll med momssystemet. Och det borde finnas möjlighet att också kontrollera relationen mellan materialkostnad och arbetskostnad.

Fast om de bara får in en summa går det ju inte att se vad som är material och vad som är arbetskostnad?

– Ja, men Skatteverket har naturligtvis möjlighet att begära in bakomliggande material för kontroll.

Skatteverket säger att de inte gör det såvida de inte misstänker något eller får ett tips. Om en hantverkare och en kund har kommit överens, hur stor är chansen då att få ett tips?

– Jag känner inte till hur Skatteverket jobbar i detalj. Men det ligger i deras uppdrag och de brukar vara duktiga på kontrollverksamhet.

Skatteverket har fått ökade resurser det senaste året för att förbättra granskningen av rot- och rut-avdragen. Fakturamodellen kommer att utvärderas under hösten.

– Är det nödvändigt så kan Skatteverket föreslå förändringar eller peka på behov av intensifierad kontrollverksamhet. Jag ser allvarligt på den här sortens skattefusk, säger han. ●

2007

Rut-avdraget introduceras för att göra svarta jobb vita och få in lågutbildade på arbetsmarknaden.

2008

Införs igen, slås ihop med rut under benämningen hus-tjänster och permanentas. Villa- och bostadsrättsinnehavare får dra av upp till 50 000 kr per person och år. Regeringen anser att svartjobsargumentet även gällde rot-sektorn.

1 juli 2009-

Den förenklade fakturamodellen införs då hus-tjänsterna inte blivit så populära som regeringen hoppats. Avdragen görs inte längre i samband med deklarationen utan direkt på fakturan. Utnyttjandet av rot-avdraget exploderar.

Det är skillnad på fusk och fusk

Rot-avdraget har haft stora fördelar för många. Det går inte att förneka. Mindre byggfirmor som annars riskerat att duka under för finanskrisen har kunnat hålla sig flytande med hjälp av renoveringsjobb i privatbostäder. Uppdrag som tidigare utförts svart har flyttats över till den vita sektorn och drar in sitt till den gemensamma skattkistan. Enligt finansdepartementets uppskattning gör de ökade moms- och skatteintäkterna att rot-avdraget finansierar sig självt till 90 procent.

Vi första anblick verkar det nästan för bra för att vara sant. Men vänta nu.

Skatteverkets handläggare behandlar mer än tusen rot-avdrag i månaden. Per person. Även om vissa efterkontroller görs, är utgångspunkten att summan på de blanketter som hantverkarna skickat in stämmer. Detta i en bransch där det bland såväl köpare som hantverkare fanns en tradition av fiffel och låg respekt för skattesystemet. I vår granskning kunde nästan hälften av de tillfrågade hantverkarna tänka sig att skriva om material som arbetstimmar. Det tyder på att samma kultur finns kvar.

Vilka brott som anses allvarliga är en fråga om politik.

2010 gjorde Skatteverket utbetalningar på 13,1 miljarder kronor i rot-avdrag. Det är en miljard mer än Sveriges kommuners samlade socialbidrag under samma år. Bidragsbrottslagen skärptes för fyra år sedan och om socialtjänsten misstänker fusk är de numera skyldiga att göra en polisanmälan även vid låga summor. Det kan exempelvis gälla en person med försörjningsstöd som utan att redovisa det säljer ägodelar för 2 000 kronor på Blocket. Skatteverket däremot har en undre gräns på 40 000 kronor för att fiffel av rot-avdraget ska leda till en brottsanmälan.

Det är skillnad på fusk och fusk. Och på folk och folk.

Rot-avdraget är en förmån som bara vissa svenskar kan använda – de som äger sin bostad, har ett arbete och tjänar tillräckligt med pengar. För att kunna utnyttja rot-avdraget maximalt krävs en inkomst på minst 27 000 kronor i månaden. Det är alltså en förflyttning av pengar till bättre bemedlade som med en rejäl rabatt får möjlighet att höja värdet på sina bostäder.

Sedan den förenklade fakturamodellen började användas har 23,5 miljarder kronor betalats ut. Med så stora summor i omlopp är det extra viktigt med en kontrollmekanism för att undvika att systemet missbrukas. Oavsett om antalet svartjobb har minskat. Oavsett om rot-avdraget är billigt för staten. Oavsett om "alla" tjänar på det. ●

Metodrapport Rot-avdragsfusket

Inledning

23,5 miljarder har betalats ut i rot-avdrag sedan den nya fakturamodellen kom för två år sedan. Reformen har blivit en succé för regeringen, byggbranschen har fått ett rejält uppsving och den dryga miljon bostadsägare som fått en kraftig rabatt på värdehöjningen av sina hem är mer än nöjda. Trots ljumma invändningar från den rödgröna oppositionen om att rot-avdraget bör vara ett tidsbegränsat konjunkturstöd är det svårt att hitta några kritiker. Vi får helt enkelt konstatera att rot-avdraget har fört med sig bra saker för många. Men. Under 2010 var summan av rot-avdraget större än Sveriges kommuners samlade socialbidrag under samma år. Det är mycket pengar.

Dessutom är det en förmån som bara gagnar delar av Sveriges befolkning – de som har råd att äga sin egen bostad. Den stora summa skattepengar det handlar om motiverar en granskning av systemet. Från spridda håll – i medier, från privatpersoner och från folk i branschen – hade vi skapat oss en tydlig uppfattning om att det fuskades med rot-avdraget på olika sätt. Frågan var nu bara hur vi skulle granska det? Allt som pågår i det fördolda är svårt att undersöka. Sedan den nya fakturamodellen infördes finns det heller inga offentliga handlingar att begära ut från skattemyndigheten.

De brott i samband med rot-avdraget som fått uppmärksamhet i media har främst rört stora bedrägerier där yrkeskriminella är inblandade. Men de mindre summor som hela tiden sipprar ur statskassan i felaktiga utbetalningar, det som Pia Blank Thörnroos på Skatteverket kallar ”fusk och fel”, rapporteras det mindre om. De summor som hantverkare och kund kommer överens om i villaträdgårdar och över köksbord. Eller per telefon.

Den här granskningen handlar om en specifik typ av fusk som går ut på att materialkostnad skrivs om som arbetskostnad. Kunden kan på så vis tillskansas sig mer pengar än han eller hon har rätt till. Syftet är att visa hur lätt det är att fuska på detta sätt, och att blottlägga hur enkelt det är att hitta en hantverkare som är beredd att ställa upp på att lura skattemyndigheten. Vår undersökning visar en kultur i hantverksbranschen där den här sortens fusk kan pågå. Granskningen visar också varför det är så lätt att fuska, samt att det grovmaskiga kontrollnätet på Skatteverket är en konsekvens av politiska beslut som Sveriges regering fattat.

Bakgrund

Det har tidigare producerats en mängd artiklar och inslag om rot-avdraget i såväl nyhetsmedier som branschpress. Volymen har ökat i takt med avdragets tilltagande popularitet. En sökning på rot-avdraget i Mediearkivet ger 8 758 träffar den 14 maj 2011. Hälften av dem är från förra året.

Grovt kan man säga att i början handlade rapporteringen om att regeringen vill återinföra rot-avdraget, ivrigt påhejad av byggbranschens intresseorganisationer.

De artiklar som berör fakturamodellen handlade främst om att företagarna upplevde det som krångligt att det nu var de som fick ta den administrativa bördan och ligga ute med pengar.

Skatteverket har varit flitiga med att skicka ut pressmeddelanden och löpande statistik, som resulterat i ett stort antal artiklar. Rot-avdraget berör många. Under våren 2010 började medierapporteringen istället att handla allt mer om bedrägerier och felaktiga utbetalningar. Men efter att Skatteverket informerat om att skärpta kontroller införts minskade de brottsrelaterade artiklarna och inslagen under 2010. Under våren 2011 har rapporteringen kring bedrägerier i

samband med rot-avdraget tagit fart igen i samband med att de första domarna fallit.

I akademien har rot-avdraget inte gjort några större avtryck. Vi hittade tre kandidatuppsatser, samtliga kvalitativa intervjustudier. Två undersöker företagares personliga upplevelser av att jobba med fakturamodellen. Den tredje, *Rot-avdragets effekter – bidrar rot-avdraget till en samhällsekonomisk vinst?* tar ett lite större grepp och försöker till exempel reda ut om avdraget verkligen haft någon effekt på svartjobben. Författarna drog slutsatsen att det fortfarande jobbades en hel del svart. Urvalet var dock väldigt begränsat till både antal och geografi.

Organisationen Företagarna publicerade i december 2009 rapporten *Ris och ros om rot*. Den innehåller en enkät som 1 857 byggföretag svarat på. I den ansåg 78 procent att rot-avdraget minskat svartjobben, och tre fjärdedelar tyckte att fakturamodellen fungerade bra. Enkäten visade alltså byggföretagens åsikter, men var ingen undersökning av faktiska förhållanden (vilket i och för sig hade varit svårt att genomföra).

När det kommer till rot-kritik finns det utöver politiska ledare och debattörer enstaka artiklar, men få systematiska granskningar. Västnytt har gjort två inslag med vinklarna "ingen vet hur mycket skattempengar som försvinner ut ur Sverige via underentreprenader", samt hur arbetssituationen för baltiska gästarbetare ser ut. Att avdraget drivit upp priset på hantverkstjänster har bland annat E24, Metro och Svenska Dagbladet skrivit om. Underlaget bygger på Företagarnas tidigare nämnda enkätundersökning, där 27 procent svarat att de höjt priserna som en följd av den ökade administration som det innebär när hantverkaren själv måste ansöka om pengarna från Skatteverket.

Artiklarna bygger också på intervjuer med Skatteverket som säger att "de känner igen den uppfattningen". Ingen har egentligen svart på vitt belagt att det verkligen är så, även om de flesta vi pratat med tror det.

Nerikes Allehanda gjorde i juli 2009 en granskning av rot-avdraget som svartjobbstoppare. De ringde anonymt till femtio hantverkare för att se om de kunde tänka sig att jobba svart. Resultatet blev att den stora majoriteten inte ville det. Flera av hantverkarna kom med argumentet att kunden tjänade mer på att använda rot-avdraget. Tidningen vågade sig därför på rubriken "Rot-avdraget minskar svartjobben", trots att telefonmetoden inte är oproblematiske. Att hantverkarna är försiktiga med att prata svartjobb över telefon behöver inte betyda att de inte är beredda att verkligen göra det.

Ekot har gjort ett inslag om fusk med material som blivit omskrivet som arbetskostnad och hur kunderna

drev på utvecklingen. Deras case var en hantverkare som tyckte att branschen blivit så ruttet att han tänkt flytta till Norge. Inslaget innehöll även en intervju med Sveriges byggindustriers vd Bo Antoni. Under informationsinsamlarfasen förstod vi verkligen vitsen med "gå till botten med det hela" - journalistik. Nyhetsrapporteringen kan annars läsas som ett urval av case och pratminus som passar den tes reportern vill bekräfta. Hur ligger det till – egentligen?

Förutom Nerikes Allehandas svartjobbskoll saknades det systematiska undersökningar, förklaringar och ansvarsutkrävande på en högre nivå.

Metod och materialanvändning

Vi började alltihop i en lite bakvänd ände. Att vårt exjobb handlar om rot-avdraget berodde på att vi inledde ett samarbete med Göteborgs-Posten som gärna ville publicera ett gräv om fusk med avdraget. Även om det kanske inte var ett ämne som fick oss att gå igång på alla åtta cylindrar omedelbart, gillade vi tanken på att göra vårt ex-jobb i samarbete med en redaktion eftersom vi var ivriga att komma igång så fort som möjligt. Men allt eftersom det stod klart att GP:s idé inte var så mycket mer genomtänkt än "göra något om rot-avdraget, typ dessa 10 företag i Göteborg fuskar mest med rot-avdraget" gick vi i korta drag från "vad vill vi (GP) undersöka" till "vad är över huvud taget möjligt att undersöka?"

Vi kämpade in i det sista med att hitta en metod som kunde hålla för vårt exjobb. Vi slet väldigt hårt med att överhuvud taget hitta en krok eller ingång i ämnet. Eftersom GP hade tydligt fokus på fusk från första början så var det också det vi började nysta i. Sedan skulle vi även testa en rad andra sidospår (läs mer om våra långa resor med rot nedan). Det visade sig dock att GP:s idé inte gick att genomföra riktigt som de hade tänkt. Men efter att ha tuggat oss igenom "minskade svartjobben?"-spåret, prisutveckling, rot-avdragets påstådda samhällsnytta, utländska gästarbetare och byggstudenters attityder till svartjobb via en avstickare till Sveriges skogsindustri samt uppföljningar av ö-stöd längst Västkusten, landade vi slutligen faktiskt i rot-avdragsfusket igen.

Att hitta en metod

Flera av de personer vi pratat med hade sagt (vi hade också läst det på till exempel Flashback) att det var lätt att fuska med rot-avdraget. Man kunde till exempel skriva om materialkostnad som arbetskostnad. Problemet var att det var svårt att skaffa ett underlag för att undersöka om ryktena var sanna. Efter att ha tittat på Karins föräldrars rot-avdragsfaktura såg vi omedelbart att resekostnaden var inbakad i arbetstiden, vilket är ett regelbrott. Vi vädrade morgonluft

och tänkte entusiastiskt att om vi kunde få in en mängd fakturor skulle vi säkert kunna ställa samman en lista över olika sätt som fel och fusk begås med rot-avdraget. I ett skede begärde vi också ut branschorganisationernas ackordslistor i tron att vi skulle kunna kolla om arbetstiden var rimlig, och om Skatteverket i så fall borde ha reagerat. Metodproblemet som vi då ställdes inför var hur sjutton vi skulle få in fakturorna. Sedan den nya fakturamodellen infördes finns det, som redan nämnts ovan, inga handlingar som är offentliga att begära ut från skattemyndigheten.

Försöken med dörrknackning hos ungefär tjugo hus-håll i Änggården och Kålltorp för att driva in fakturor gav inte så mycket. Husägarna var ganska misstänksamma. Många sa "nej, vi har inte gjort någon renovering", trots att deras grannar tipsat oss om att de gjort det.

Vi kontaktade bostadsrättsföreningar som inte vill hjälpa oss (de styrelsemedlemmar vi pratade med sa att bostadsrättsinnehavarna skulle tycka att det var obekvämt om de började snoka i deras renoveringar). Vi pratade med Inskrivningsmyndigheten för att få listor på nyligen sålda bostäder eftersom vi tänkte att de skulle vara mer benägna att ställa upp men det visade sig vara ganska kostsamt att få ut några sådana listor.

Genom vänner och bekanta fick vi in en del fakturor men de såg alla helt normala ut. Vi insåg också snart det orimliga i att jämföra arbetstimmarna med ackordslistorna. Det kräver betydande kunskaper om såväl hantverket som branschen som vi saknade. Vid handledningen råddes vi att lägga ner fakturajakten eftersom det var tidskrävande och inte kunde ge oss någon mininivå. Dessutom hade urvalet baserats på fakturor från personer som själva ville vara med, vilket torde rensa bort de flesta möjligheter att hitta något skumt (som inte bara var okunskap eller hantverkarens fel).

Redan i projektplanen hade vi med telefon-wallraff som en tänkbar metod. Vi var lite tveksamma till den eftersom den hade en stor nackdel. Vi förmodade att hantverkarna kanske inte skulle våga snacka fusk över telefon. Till skillnad från Nerikes Allehanda, tyckte vi att det var magstarkt att dra slutsatsen att hantverkarna inte vill fuska (eller jobba svart) bara för att de säger det per telefon. Men efter att Nadja Yllner på Uppdrag granskning uppmuntrat oss under pitchmötet bestämde vi oss för att använda det som metod.

Med hjälp av den gedigna information vi vaskat fram satte vi ihop ett fiktivt fall. Det blev golvläggning, eftersom det i den branschen rör sig om stora ma-

terialkostnader och förhållandevis få arbetstimmar. Dessutom är det enkelt – många gör det själva – vilket betydde att de flesta hantverkare troligen skulle vilja ta sig an uppdraget (det stämde). Vi valde ett parkettgolv i valnöt eftersom det är dyrt och eftersom vi tyckte det att det skulle passa bra hemma hos vår persona i Vasastan. Vi spånade fram en så utförlig beskrivning som möjligt av vår påhittade person för att kunna bemöta eventuella frågor: Anna Karlsson bor i en bostadsrätt på Aschebergsgatan 27 i Vasastan. Det är vardagsrummet på 30 kvadrat som ska få ett nytt parkettgolv. Just nu ligger där en ful plastmatta. Grannen har nyligen skaffat nytt golv och det gick att lägga ovanpå. Grannen var väldigt användbar, det kändes som han gjorde Anna mer trovärdig i sin fiffelroll.

Så här formulerade vi vår förfrågan: "Det här med rot-avdrag, gör ni det? Hur gör ni med det så man kan utnyttja det maximalt? Jag har ju en granne här som la nytt golv och han fick hjälp av hantverkaren att utnyttja rot-avdraget maximalt, och jag fattade det som att man kan lägga några extra timmar som arbetskostnad som man tar ifrån materialkostnaden. Kan man tänka sig någon sådan deal?"

Tillsammans med vår handledare Anna Jaktén beslöt vi att ringa trettio hantverkare Tio som annonserade i GP, tio från Blocket samt tio från organisationen Golvbranschens hemsida för att få med några förmodat mindre fiffelbenägna. Vi spelade in samtalen och förde in resultaten i excelark.

Vi skrev även ner svaren under tiden, vilket visade sig vara tur då några av samtalen var skrapiga och delvis omöjliga att höra. Eftersom vi inte ville ha telefonen på högtalare (risk att det lät skumt) och att det under perioden då vi genomförde granskningen var väldigt många andra studenter använde radiostudion, höll vi istället en mikrofon nära luren. Antingen var det fel på bandaren eller så blev det nån slags rundgång. Vi upptäckte det inte förrän vi skulle transkribera citaten, eftersom det bara var bitar av de inspelade samtalen som lät konstiga.

Vi gjorde urvalet på följande sätt:

- **Blocket:** Den 29 april gör vi en sökning på Göteborg > hantverkare > golv (en andra sökning enbart på Göteborg > hantverkare för att fylla på med de två sista eftersom vi inte fick så många träffar).
- **Göteborgs-Posten:** Hantverkareannonser från den 29 och 30 april.
- **Branschorganisation:** sökning på <http://www.golvbranschen.se> > våra medlemmar > entreprenörsföretag > Göteborg = 7 träffar. Vi fyllde på med företag i Mölndal och Alingsås för att nå upp i tio.

På Blocket bestämde vi oss för att ta annonserna uppifrån och ner för att inte frestas att ta de som såg skummast ut. I GP valde vi även där annonser uppifrån och ner. Vår utgångspunkt var hela tiden: Hur skulle jag göra om jag verkligen var en riktig kund som inte har någon koll? Även om det inte går att dra några statistiska slutsatser mot bakgrund av det urvalet, är det tillräckligt många för att ge en bild av hur det ser ut här i Göteborg om man som fusksugen privatperson skulle sätta sig och ringa runt till hantverkare.

Metoden var påhittig, men vi var inte helt bekväma med den. De första samtalen var jobbiga, sedan började vi successivt själva tro på vår historia. Att efteråt konfrontera några av dem som sade ja till fusk var inte så värst kul. Med tanke på att vi i ett tidigare stadium ville skriva om utländska gästarbetare i rot-avdragets kölvatten kändes vi oss rätt lumpna när vi pratade med en polack som darrade på rösterna och lät gråtfärdig. Vi fick gång på gång upprepa för oss själva att det vi höll på med var viktigt på en högre nivå.

Överväganden, misstag och svårigheter

Efter att vi ringt hantverkarna för andra gången insåg vi att det var ett misstag att inte systematiskt fråga hur mycket de skulle kunna tänka sig att skriva som arbetskostnad vid det första tillfället. Då hade vi kunnat ställa det emot dem vid konfrontationen. Å andra sidan ville de generellt inte ge några exakta prisuppgifter över telefon eftersom de inte visste säkert vad arbetskostnaden skulle landa på förrän de sett vardagsrummet.

Även om den stora majoriteten direkt förstod vad vi var ute efter när vi presenterade vår fuskskan så uppstod det några tveksamma fall som vi valt att illustrera med en vit gubbe i vår grafik. Några talade så dålig svenska att den språkliga förbistringen måste ses som en avgörande faktor. Det är givetvis också svårt att säga om de undvek vår fråga genom att låtsas att de inte förstod.

Vi har valt att anonymisera de företag och hantverkare som ingår i den här studien. Vi fattade det beslutet eftersom det är små näringsidkare som det handlar om. Allmänintresset kan inte anses tillräckligt stort för att hänga ut dem. Dessutom har vi inga fysiska bevis för att dessa företag har begått något brott. Det vi vill visa på är att det finns en kultur inom branschen och ett tryck ifrån kunderna, och skildra bristerna i systemet på ett högre plan. Det är inga stora summor eller företag det rör sig om och inga personer kommer till skada. Det är framför allt jag som kund som vinner på det här, hantverkarens vinst är att han får jobbet.

Att vi inte har ringt så många större företag beror på att vi agerade som den genomsnittliga Svensson som vill använda rot-avdraget förmodligen skulle ha gjort. De största företagen i studien, som var medlemmar i Golvbranschen, hade 22 respektive 278 anställda. Dessa sa också nej.

Vissa av företagen från Blocket och GP har vi inte kunnat spåra. Några hade bara uppgett ett oregistrerat mobilnummer, eller så var numret skrivet på ett namn som inte hade något företag. Detta är förmodligen en följd av alla de underentreprenörer, f-skattare och eventuellt svartjobbare som hyrs in i olika led. Det gör det svårt att överblicka organisationen.

En annan svårighet dök upp när vi skulle ringa tillbaka till hantverkarna och konfrontera dem. I vissa fall hade vi kopplats eller skickats runt och det var svårt att veta exakt vem vi talat med när vi ringde det första samtalet. Flera olika personer svarade också på samma mobilnummer.

Som vi tidigare nämnt anser vi också att den här metoden har vissa problem. Den här typen av samförståndsfusk kommer hantverkare och kund oftast överens om ansikte mot ansikte. Mot den bakgrunden kan det givetvis ses som extra graverande att så många inte säger nej till fusk över telefon.

Själva utgörandet, när det skulle bli journalistik av det, var en knivig fas. Vi grottat ner oss så totalt i ämnet att vi hade svårt att spetsa till det och sälla bland all fakta. Vi brottades med redovisningsplikt och att våga skriva det vi hade belägg för, samt att låta intervjupersonerna reagera. En svår sak att ta ställning till var Skatteverkets egen granskning av rot-avdraget. De kunde inte berätta något om den, eftersom det varit som att ge skattefuskar ett facit.

Vi har också en stark uppfattning av att hantverkarna är måna om att rot-avdraget ska finnas kvar. Detta märkte vi när vi sedan ringde upp och frågade om de få förfrågningar om att fuska ofta. Vi fick en känsla av att de förmodligen modifierade verkligheten för att skydda sitt rot-avdrag.

Tips till andra exjobbare

- Välj ett ämne som engagerar dig på något sätt. Eller om det är ett samarbete med en redaktion, en redaktör som går tillräckligt igång på det för att det ska motivera dig i svåra stunder.
- Bestäm dig så fort du hittar ett görbart spår och följ det. Att vela kostar tid och framför allt kraft.
- Identifiera personer som är (helst väldigt) intresserade av ert ämne och upprörs av det. Bra att prata med dem då och då för att påminna dig om att det du gör är viktigt.

- Läs gamla metodrapporter för att lära av andras eventuella misstag.
- Prata med andra journalister. Både sådana som skriver för branschtidningar och de som gjort gräv som liknar ert. Ovärderligt för coachning och tips.
- Jobba i grupp. Ensamma hade vi aldrig pallat. Hade vi varit tre hade det nog varit lättare.
- Håll ordning på din research och gå tillbaka och läs igenom alltihop under arbetets gång. Det är lätt att missa saker med alla kilometerlånga googledokument.

Formen

Vi diskuterade ett tag fram och tillbaka vilken av hantverkarna vi skulle använda som case. Till slut bestämde vi oss för att kontakta Patrik Winberg som var en av dem som sagt nej till fusk och som dessutom tydligast förklarar varför. Skälen var att vi ville lyfta fram ett positivt exempel, och att vår linje var att utkräva ansvar ett snäpp upp från golvet. Golvbranschens vd kändes befogad att prata med eftersom han kunde dessutom ställas till svars eftersom fyra av organisationens medlemmar, som ska vara branschens seriösaste, gick vår girige låtsaskund till mötes.

Allra helst hade vi velat träffa de personer vi gjorde ansvarsutkrävande intervjuer med, men det var inte görbart. Det blev en konsekvens av att vi blev så sena med att göra vår undersökning. Intervjun med finansdepartementet fick vi sista veckan. Golvbranschens vd bor i Stockholm och skulle ut på konferensturné. Även Skatteverkets representanter befann sig i huvudstaden. Annars har vi tagit alla tillfällen att komma ut och träffa hantverkare, villaägare och handläggare. Många kunskapsamtal öga mot öga, så att säga.

Åsa Nicander gav oss en bra handledning i hur vi kunde göra ut artiklarna sista veckan. Vi tog till oss och använde de flesta av hennes synpunkter. Bland annat togs en artikel som innehöll en vanlig person som gjort massa rot-avdrag bort. Han blev för associerad med fusk, trots att han själv inte sysslat med det. Det kändes ganska självklart att inte skriva ihop alltihop till en lång text, för begriplighetens skull. Men vi har brottats mycket med dispositionen. Det är svårt att veta var vi skulle lägga de olika avsnitten så att läsaren förstod sammanhanget och samtidigt tyckte att det var läsvärt. Vi har testat på massa olika personer för att försöka hitta den bästa lösningen.

Könsfördelningen – Rot is a man's world

Vi är väl medvetna om att kvinnor är underrepresenterade i vårt exjobb. Det faktum att vi båda två själva tillhör "det andra könet" väger inte upp gubbutyngden. Å andra sidan är hantverksbranschen en manlig arena så vi speglar ändå den verklighet som finns där

ute. Faktum kvarstår att män har en större fäbless för att ägna sig åt och ha åsikter om "renovering, ombyggnad och tillbyggnad".

Arbetets gång

"Rot är ett arrangerat äktenskap, någon man lär sig älska"

Resan till att faktiskt hitta vår ingång i ämnet blev lång och den gick via en långrandig och kvicksandsbetonad research. Flera gånger var vi på väg att byta ämne. GP:s drömrubrik var "De här tio Göteborgsföretagen fuskar mest med rot-avdraget". Innan vi visste bättre lät det som en fullt realistisk slutprodukt. För att bilda oss en uppfattning om vilka spår rot-avdraget lämnat i den lokala rättsapparaten hämtade vi ut alla domar (ett sextiototal) från förvaltningsrätten i Göteborg som rörde hus-tjänster (rot och rut) och gick igenom dem. De innehöll framför allt ganska banala överklaganden från privatpersoner som fått avslag när de sökt rot-avdrag för att till exempel installera en platt-tv.

Vi vände oss till Allmänna Reklamationsnämnden och begärde ut 45 byggärenden i Göteborgska från 2009 och 2010. Vi valde att titta på alla de fall där anmälaren fått helt eller delvis rätt. Inga företag eller privatpersoner uppträdde dock mer än en gång och vi hittade inte något fall som på ett uppseendeväckande sätt var relaterat till rot-avdraget.

GP rekommenderade oss att kolla tingsrätten för att få tag på fuskskande företag som dömts för rotrelaterade skattebrott. Det lät bra, men när vi började slå i datorn insåg vi att det var som att leta efter en kontaktlins i Medelhavet. Det fanns förstås inte något som hette "rot-brott", och allmänhetens dator är ett avsiktligt trubbigt sökverktyg. Efter samtal med Ekobrottsmyndigheten, Åklagarmyndigheten och Skatteverket fick vi tillslut fram att det då bara fallit en dom dittills i Sverige – i Växjö. Det fanns runt 165 brottsanmälningar totalt men ingenting hade blivit offentligt där ännu.

Eftersom det hela började kännas väldigt abstrakt beslöt vi oss för att ge oss ut i fält och prata med hantverkare av kött och blod. Efter en förmiddag bland villarenoveringar i Änggården och en arla morgon på Sveas café ett stenkast från JMG:s lokaler, var vi inte så värst mycket klokare. Vi hade pratat med ett tiotal hantverkare och de som överhuvudtaget sysslade direkt med rot-avdraget var odelat positiva. Så var även de som inte sysslade med det. Vi hängde också en heldag ute på Hönö med två snickare som höll på med en husrenovering. Det gav oss en välbehövlig förståelse för hur rot-avdraget fungerade i praktiken.

I researchen inför det här exjobbet möttes vi generellt av en enad kör som sjöng rot-avdragets lov. "Alla vinner på rot", som en intervjuperson sa under ett kunskapssamtal. Vid flera tillfällen suckade vi "Det kanske finns en anledning till att det här är en vit fläck. Det kanske inte går att granska".

Vi har inte hittat någon som tidigare undersökt fusk med fakturamodellen på det sätt som vi har gjort. Men vägen fram till slutprodukten, föregicks av en rad olika steg. Här följer de viktigaste:

Rot – superkartläggningen

I den första fasen bestämde vi oss för att göra en stor kartläggning av rot-avdraget i Göteborg. Tanken var att bland annat presentera: vilka företag har tjänat mest på det, en grafisk bild över statsdelarna, vilka som använder det mest och minst, så här har priserna gått upp med rot-avdraget, rot-pengarna som försvinner ut ur landet, härifrån tas pengarna som betalas ut etcetera. Vi tittade även på hur vi kunde kartlägga fusk och huruvida svartjobben verkligen minskat, vilket var det huvudsakliga argumentet till införandet av rot-avdraget.

När vi började bena ut de olika spåren gick vi bet gång på gång. Det fanns ingen statistik på stadsdelnivå över hur avdraget utnyttjades. Den handläggare på Skatteverket som vi pratat med först om vad som var offentligt och inte visade sig ha gett oss felaktiva uppgifter: sedan fakturamodellen infördes omfattas alla beslut om rot- och rut-avdrag av absolut sekretess eftersom de inte längre räknas som skattebeslut. Med andra ord var det omöjligt att till exempel se vilka politiker som använt avdraget eller vilka företag som fått mest pengar utbetalade till sig. Det ena benet efter det andra föll på vår megakartläggning.

Rot – har avdraget höjt priserna?

Kändes inte så nytt när vi smakade på det. Och svårbevisat: Hur kan vi bevisa att det är rot-avdraget och inte den ökade efterfrågan som fått hantverkarna att höja taxan?

Rot – konkursspåret

Vi gjorde ett stort antal kunskapsintervjuer i det här tidiga skedet och letade brett bland tidigare granskningar efter metoder att inspireras av. Medan vi försökte hitta något i de siffror som fanns fastnade vi ett tag för SCB:s statistik över konkurser inom byggbranschen i Göteborg (dubbelt så många nu som före 2009). En av de snickare vi träffat i Änggården hade nämnt något om hur den ökade efterfrågan öppnat för oseriösa aktörer som jobbade i ett år, inte betalade in moms och skatter, konkade och sedan återuppstod med hjälp av någon släkting. Byggvärlden hade gjort ett gräv 2005 där de gran-

skat byggkonkurser på Stockholmsbörsen och spårat organiserad brottslighet. Den tänkte vi väldigt på. När vi väl satte tändarna i det funkade det tyvärr sämre. Genom Stadsbibliotekets dator fick vi tillgång till UC Webselecs konkursstatistik. Den överensstämde inte alls med SCB:s (270 i SCB mot 9 konkurser i UC) siffror och det tog några vändor att reda ut att de ibland använde olika koder och kategoriserade statistiken på skilda sätt. Ett långt snack med Fredrik Karlsson, chefredaktör på Byggvärlden, övertygade oss om att konkursspåret nog inte skulle ge oss det vi behövde eftersom vi inte hade kunskap nog att våga dra egna slutsatser. Dessutom: visste vi inte exakt vad vi letade efter så var det svårt att uppnå en garanterad miniminivå.

Någonstans här insåg vi att vi inte var säkra på att vi kunde gå GP till mötes. De hade inte kommit med några konkreta genomförbara förslag och det faktum att vi var bundna till dem hämmade vårt eget idéflöde. Vi tog ett steg tillbaka från samarbetet.

Rot – exploateringen av utländska gästarbetare

I vårt armod försökte vi återvända till den grundläggande känslan för vad som verkligen engagerade oss, vad som fick det att hugga till i solarplexus. Flera av de hantverkare vi hade talat med hade berört temat utländsk arbetskraft i byggsektorn. De hade också kommit upp i Västnytt's inslag. Vi såg plötsligt potentiella offer i den hittills ganska torra rot-karusellen. Offer för villaägarnas girighet – allt subventionerat med svenska skattekulor. Det kändes som om det skulle kunna resultera i journalistik som berör.

I den Sida-finansierade rapporten *Slaveri i modern tid* från 2010 beskrivs ett anonymiserat fall i Göteborg där ett företag satt i system att utnyttja baltiska gästarbetare. De togs hit, jobbade utan lön och när de stannat över tre månader ringde företagaren upp gränspolisens och fick dem hemskickade. Sedan upprepade företagaren proceduren och kunde på detta cyniska vis få riktigt billig arbetskraft. Våra hjärtan började banka. Det fanns inga artiklar eller inslag om fallet och det lät oerhört spännande att gräva i.

Vi ringde en av rapportens författare, Erik Leijonmarck som satt på ett tåg på väg till Sankt Petersburg (det kittlade rejält för första gången på länge). Han sa att han fått uppgiften från Migrationsverket men ville inte säga från vem. Han skulle dock prata med denna person och se om vi kunde få hjälp. Vi pratade själva med flera personer Migrationsverket, en handläggare ansvarig för arbetet mot människohandel på Länsstyrelsen i Stockholm samt gränspolisens i Göteborg – bland annat den chef som var ansvarig under den aktuella tidsperioden. Underligt nog hade ingen av dem ens hört talas om fallet. Erik Leijonmarck hörde vi inte av något mer.

Vi beslöt då att lägga ner även utländska arbetare-spåret av följande anledningar:

- Migrationsverket gav inget. EU-medborgare behöver inte arbetstillstånd för att jobba här. Stannar man mer än tre månader och arbetar måste man dock registrera sig för att få uppehållstillstånd, vilket i princip inga gör. Ca 50 per år spritt över alla branscher.
- Försäkringskassan kunde inte heller hjälpa oss. Vi harvade och beställde statistik över olika blanketter men summan av kardemumman är att ingen vet hur många utländska arbetare som finns i Sverige. Vi kunde därmed inte göra kopplingen att rot-avdraget ökat inströmningen av folk och skilja det från effekterna av EU:s regler om fri rörlighet.
- Arbetsmiljöverket kunde inte hjälpa oss heller.
- Vi rörde oss i ett område som alla var intresserade av att mörka. Nu var vi tvungna att hitta något konkret.

Vi kom till en punkt där vi fick sätta oss ner och utgå från det vi med säkerhet visste: Skatteverket får inte in några fakturor, utan bara en summa att betalas ut till hantverkarna. Skatteverket kontrollerar bara rena bedrägerier. Vi har vid upprepade tillfällen fått höra att det fuskas genom att materialkostnad skrivs om som avdragsgill arbetskostnad.

Fortsatt granskning/uppföljning

Det hade varit intressant att göra en liknande rundringning med ett så pass mycket större urval att det skulle gå att dra statistiska slutsatser, eller jämföra olika grupper av hantverkare med varandra. Man hade då kunnat ställa frågor om hur mycket de kunde tänka sig att dra av. Ett intressant och oväntat resultat vi fick var att tre av trettio hantverkare spontant erbjöd sig att göra arbetet svart, vilket fått oss att fundera på vilken effekt rot-avdraget verkligen haft på svartjobben?

Just argumentet att svartjobben minskat som en följd av rot-avdraget är svårt att belägga med siffror. Till och med statssekreteraren på finansdepartementet talar om den "förmodade" effekten. Detta skulle också vara intressant att granska. Men svårt. Vårt hjärta klappar fortfarande för de utländska arbetarna. Vi hittade hemsidor som annonserade ut baltisk arbetskraft med ganska osmakliga "humoristiska" formuleringar. Man hade exempelvis kunnat koda annonserna och skriva om människosynen som skildras där.

Överhuvudtaget hade det varit intressant att gå på djupet med de renoveringshysteriska svenskarnas attityder mot de utländska hantverkarna, nu när det verkligen är så billigt. Letten i Västnytt's inslag berättar att han aldrig kommer att kunna få en svensk lön

och betala skatt i Sverige – det vill ingen betala när de hör hans brytning. Ett annat exempel på den här människosynen kom från en ytlig bekant som klagade över att de jättebilliga polackerna de hyrt in för att renovera villan i Djursholm "gick på toa stup i kvarten".

Tidsdisposition

Under de sex första veckorna, v 12-17, befann vi oss i ett evighetslångt researchtrask där det kändes som om vi ibland famlade runt i blindo. Så här i efterhand kan vi säga att det försvårade för oss att vi i det inledande skedet var mentalt var låsta till GP:s idé av slutprodukten, samtidigt som vi själva försökte hitta en ingång som kändes görbar och intressant. Det här med att "bara man börjar gräva i ett ämne så hittar man något" kändes till slut som ett rent hån. Att vi gav oss in i det här utan en tydlig idé, och att vi dessutom angrep ett ämne som vi inte gick igång på riktigt fullt ut gjorde att startsträckan blev väldigt lång.

När vi sedan bestämde oss för att släppa kontakten med GP tills vidare för att kunna tänka fritt gick vi in i nästa fas av arbetet och började med spåret som rörde utländsk arbetskraft. Det spåret tittade vi på under vecka 15 och 16. I slutet av den sista veckan beslutade vi till slut att fokusera på ett fusk som vi har hört flera personer säga existerar: arbetstimmar som skrivs om som material.

Därefter flöt arbetet på ganska bra.

Vecka 17 fokuserade vi vår inriktning och hade bland annat en mycket givande handledning med Nadja Yllner på Uppdrag granskning. Hon uppmuntrade oss att wallraffa över telefon.

Vecka 18 gjorde vi själva undersökningen och sammanställde vårt material samt bokade intervjupersoner.

Vecka 19 genomförde vi intervjuer och skrev första utgörningen.

Vecka 20 hade vi line-by-line-genomgång, hade en fruktsam sluthandledning med Åsa Nicander, redigerade och gjorde de sista intervjuerna med bland annat finansdepartementet samt skrev.

Vecka 21 skrev vi och redigerade vi det sista innan inlämning.

Arbetsfördelning

Vi har hela tiden arbetat ihop och det är svårt att separera vem som gjort vad. Det mesta har vi gjort ihop eller så har den ena påbörjat en uppgift som den andra har avslutat. Detta är en arbetsmetod som nog inte passar för många andra, men vi har tidigare

under utbildningen samarbetat, delat lägenhet och rest tillsammans så det fanns vid start en bra personkännedom och insikt i gruppens styrkor och svagheter. En anledning till att vi jobbat så tätt ihop är att ämnet var så komplicerat för oss. Båda kände sig helt enkelt tvungna att ta del av allt material för att inte missa något. Att det tog sådan tid att hitta en inriktning gjorde också att det var svårt att göra en vettig uppdelning. Det låg oss förmodligen i fatet under delar av arbetet. I början av kursen hade vi egentligen inte tänkt arbeta ihop eftersom vi på många sätt är alltför lika. Vi fastnar lätt i att vrida och vända på saker, snarare än att vinkla och köra på. Troligen hade vår grupp haft nytta av en tredje person med ett lite annat sinnelag.

Av rundringningen gjorde vi hälften var. Den andra personen lyssnade och sen transkriberade vi varandras samtal för att vara säkra på att vi gjorde samma bedömning.

Målgrupp

Även om vi under perioder haft ganska lite kontakt med GP har deras läsekrets ändå funnits där som en målgrupp i bakhuvudet. Artiklarna är tänkta att publiceras i följd i ett samhällsmagasin eller en dagstidning som till exempel en söndagsförjdjupning.

Tillstånd att använda bilder

Omslagsbilden *Chiodo e martello* är tagen av Andrea Bosio som gett oss godkännande att använda den.
<http://www.flickr.com/photos/andreabosio/3217675659/>

Patrik Winberg har vi fotat själva. Calle Fridéns bild är privat och han har gett oss sitt tillstånd att använda den.

Gubbarna som vi använt i grafiken är hämtade under creative commons-licens. Det är också hammaren som ligger i bakgrunden på sidorna 5 och 9.

Pressbilder har vi hämtat på följande ställen:

Statssekreteraren Hans Lindberg:
<http://www.sweden.gov.se/sb/d/14743>

Pia Blank Thörnroos från Skatteverkets hemsida:
<http://www.skatteverket.se/omskatteverket/press/bildbanken/foton/medarbetareao.4.18e1b10334ebe8bc80004701.html>

Jan-Eric Allberg från Golvbranschens hemsida:
<http://www.golvbranschen.se/press-media/pressbilder>

Källförteckning

Skriftliga källor

Böcker

Broberg Anette, Svensson Ulf (2009) *Rot & Rut: de nya reglerna om ROT-avdrag och hushållstjänster*, Björn Lindén information

Hanson, Nils (2009), *Grävande journalistik*, Ordfront förlag

Tidningsartiklar i urval, sorterade efter publiceringsdatum

Utökade kontroller ska stoppa fusk med ROT- och hushållsavdrag, pressmeddelande Skatteverket, publicerad 2011-02-02
<http://www.skatteverket.se/omskatteverket/press/pressmeddelanden/riks/2011/2011/utokadekontroller-skastoppafuskmedrotochhushallsavdrag.5.348a0e4412dd74b751f8000514.html>

Rot-avdraget ger smyghöjningar, Svenska Dagbladet, publicerad 2011-01-07
http://www.svd.se/naringsliv/rot-avdraget-ger-smyghojningar_5850701.svd

Tveksamma företag bakom hantverksannonser, Vårt Göteborg, Göteborgs stads nyhetstidning, publicerad 2010-11-30
http://www.vartgoteborg.se/prod/sk/vargotnu.nsf/1/konsument,tveksamma_foretag_bakom_hantverksannonser

Oklara effekter av rot-miljarder, Dagens industri, publicerad 2010-10-11
<http://di.se/Artiklar/2010/10/11/216990/Manga-fragetecken-kring-ROT-miljarder/>

Rot-avdraget skapar glöd i byggbranschen, Dagens industri, publicerad 2010-08-05
<http://di.se/Artiklar/2010/8/5/212227/Rot-avdraget-lyfte-glodhet-byggbransch/>

Kris på Skatteverket, Dagens industri, publicerad 2010-04-16
http://di.se/Templates/Public/Pages/ArticlePrint.aspx?pl=203443__ArticlePageProvider

Rot-avdrag minskar svartjobben, Nerikes Allehandas granskning, publicerad 2009-07-01
http://na.se/nyheter/2.2212/1.495512-rotavdrag-minskar-svartjobben?articleRenderMode=extra_comment

Risk för växande svart byggmarknad, Byggvärlden, publicerad 2009-04-08
<http://www.byggvarlden.se/nyheter/naringsliv/article88448.ece>

Ekobrott bakom hundratals konkurser, granskning i Byggindustrin, publicerad 2005-11-11
http://www.byggindustrin.com/nyheter/byggkonkurser-ekobrott-bakom-hundratals-__4388

Uppsatser

Berg, Sandra och Wannes, Rebecca (2010) *ROT-avdrag ur ett småföretagarperspektiv: en studie av hur de nya reglerna med fakturamodellen uppfattas*, Institutionen för ekonomisk och industriell utveckling, Linköpings universitet,
<http://www.uppsatser.se/upsats/c0d1ae053b/>

Byggghammar, Mattias och Nilsson, Fredrik (2010) *Fakturamodellen: En studie av fakturamodellens effekter på företag i byggbranschen*. Kandidatuppsats i ekonomi, Kalmar universitet, <http://kau.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:326236>

Liljegren, Fredrik och Ström, Elin (2010) *Rot-avdragets effekter – Bidrar rot-avdraget till samhällsekonomisk nytta?* Kandidatuppsats i ekonomi, Stockholms universitet,
http://www.byggbranschenisamverkan.se/files/rapporter/ROT_avdragets_effekter_kandidat_HT10.pdf

Rapporter, utredningar och undersökningar

Attitydundersökning om bidragsfusk 2010, Falck Claes, TNS SIFO,
<http://www.esv.se/download/18.2f47f63212e042b933d8000613/Bidragsfusk+rapport+attitydunders%C3%83%C2%B6kning+TNS+SIFO.pdf>

Enhetlig beskattning? RiR 2010:11, Riksrevisionen,
http://www.riksrevisionen.se/templib/pages/OpenDocument___556.aspx?documentid=7295

Krafttag mot svartarbete i byggbranschen, Sveriges Byggindustrier i samarbete med BRÅ,
http://www.bra.se/dynamaster/file_archive/100125/c794f71435a991eeb6b9af532967fcfb/100121%20br%E5%20%20krafttag%20.pdf

Ros och Ris om ROT-avdraget. En studie av inställningen till ROT-avdraget hos 1 857 företag inom byggbranschen, Sveriges Byggindustrier, (2009)
http://www.bygg.org/files/husbyggnad/Ros_och_ris_om_ROT_avdraget.pdf

Rätt från början, forskning och strategier, Skatteverkets rapport 2005:1 om skattefusk

<http://www.skatteverket.se/download/18.612143fd10702ea567b80002571/rapport200501.pdf>

Rättspm 2010:12, Åklagarmyndighetens promemoria om bidragsbrottslagen,
<http://www.aklagare.se/PageFiles/3828/2010-02%20Bidragsbrott.pdf>

Samverkansuppdrag mot felaktiga utbetalningar från välfärdssystemen 2010, gemensam skrivelse Ekonomistyrningsverket, publicerad 2011-02-22
<http://www.esv.se/download/18.2f47f63212e042b933d8000612/Samverkansuppdraget-2011-11.pdf>

SCB:s statistik över rot-avdraget 2010:

Utbetalda belopp:

http://www.skatteverket.se/download/18.616b78ca12d1247a4b280004529/2010_statistik_husarbete_20110101_belopp.pdf

Antal företag:

http://www.skatteverket.se/download/18.616b78ca12d1247a4b280004531/2010_statistik_husarbete_20110101_utforare.pdf

Antal köpare:

http://www.skatteverket.se/download/18.616b78ca12d1247a4b280004533/2010_statistik_husarbete_20110101_kopare.pdf

Skattelättnader för hushållstjänster, SOU 2008:57
<http://www.regeringen.se/content/1/c6/10/77/17/3de6fb27.pdf>

Skattereduktion för reparation, underhåll samt om- och tillbyggnad av vissa bostäder, Regeringens proposition 2008/09:178
<http://www.skattereduktion.se/doc/PropositionOm-ROTAvdrag.pdf>

Vem fuskar och varför? Om attityder till bidragsfusk i Sverige, Rapport 6, november 2007 utgiven av Delegationen mot felaktiga utbetalningar
<http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/09/17/46/3b262006.pdf>

Sociala medier och hemsidor

Calle Fridéns blogg

<http://utsiktfranetttak.blogspot.com/>

<http://flashback.org> (Alla trådar på sökning rot-avdrag, rot-avdrag fusk, rot-avdrag kontroll under mars, april och maj 2011)

<http://byggahus.se>

<http://ombyggnad.se>

<http://www.renbyggbransch.nu>

<http://www.byggbranschenisamverkan.se>

<http://www.bygg.org>

Etermedier

ROT-avdrag hjälper letter, Västnytt, publicerad 2010-10-28, http://svt.se/2.34007/1.2213950/rot-avdrag_hjalper_letter&queryArt527895=rot-avdrag&sortOrder527895=0&doneSearch=true&sd=47225&from=siteSearch&pageArt527895=0

Västnytt granskar ROT-avdrag, Västnytt, publicerad 2010-10-29, http://svtplay.se/v/2217804/vastnytt_granskar_rot-avdrag

Rot-avdraget gör att byggare pressas att fuska, Sveriges Radio/Ekot, publicerad 2010-11-13 <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=4003877>

Muntliga källor

Kunskapsintervjuer

Tage Alalehto, sociolog och kriminolog, Umeå universitet
Telefonnummer: 090-786 54 30
Telefonintervju: 2011-05-10

Daniel ”Dankan”, snickare
Intervju: 2011-04-07
Telefonnummer: 0704-753641

Tomas Emanuelsson, ordförande Byggnads Göteborg
Telefonnummer: 073- 33 79 408, 031- 774 33 63
Telefonintervju: 2011-03-23 och 2011-05-10

Henrik ”Svärfar”, snickare
Intervju: 2011-04-07
Telefonnummer: 0708-540477

Magnus Larsson, arbetsmiljöinspektör på Arbetsmiljöverket i Göteborg
Telefonnummer: 08-51 71 4210
Telefonsamtal: 2011-05-11, besök på Arbetsmiljöverket 2011-04-20

Fredrik Liljekvist, uppsatsförfattare *Rot-avdragets effekter – Bidrar rot-avdraget till samhällsekonomisk nytta?*
Telefonintervju: 2011-03-16
Telefonnummer: 070-213 57 69

Peter Ljungqvist, Biträdande enhetschef, Enheten för inkomstskatt och socialavgifter, finansdepartementet
Telefonnummer: 08-405 14 79
Telefonintervju: 2011-05-16

Eva Magnusson, Ekobrottsmyndigheten
Telefonintervju: 2011-04-08
Telefonnummer: 010-562 9507

Eva Moberg, boendejurist Konsumentverket, sitter även i Allmänna Reklamationsnämnden
Telefonintervju 2011-03-30
Telefonnummer:

Gunnar Thoreström, kommunikatör, Villaägarna i väst
Telefonintervju: 2011-04-26
Telefonnummer: 010-750 01 00

Anette Wiik, granskningschef, Riksrevisionen
Telefonnummer: 08-51 71 4210
Telefonsamtal: 2011-05-11

Maud Öhlund, Konsument Göteborg
Telefonintervju 2011-03-30
Telefonnummer: 031-368 08 00

Intervjupersoner som citeras

Jan-Eric Allberg, vd Golvbranschen
Telefonnummer: 08-702 30 90
Telefonintervju: 2011-05-11

Pia BlankThörnroos, rättslig expert, Skatteverket
Telefonnummer: 010-574 16 67
Telefonintervju: 2011-04-04, 2011-04-27

Calle Fridén, hantverkare och facklig representant
Telefonnummer: 0708-88 51 46
Telefonintervju: 2011-04-18, 2011-05-06

Hans Lindberg, statssekreterare, finansdepartementet
Telefonnummer: 08-405 17 24
Telefonintervju: 2011-05-18

Björne Sjökvist, skattedirektör, Skatteverket
Telefonnummer: 010-574 83 43
Telefonintervju: 2011-05-11

Patrik Winberg, hantverkare och bygglidare Parabol Bygg AB
Telefonnummer: 0735-350 152
Intervju: 2011-05-10

Björn Wellhagen, expert husbyggnad Sveriges Byggindustrier och projektledare Byggbranschen i samverkan
Telefonnummer: 0708-99 58 65
Telefonintervju: 2011-03-17, 2011-04-11

